

характеризується певними темпоральними ознаками» (...*полум'ям обгризені колеса під вічним небом* *замітає сніг* [6, с.380]; *Вечірнє небо світиться красою, і соняхи гудуть, як тулумбас* [8]; *Осіньного неба останні глибини* [8]); «розміром» (*Бездонне небо і безмежний світ, а нам всього по вісімнадцять літ* [8]; *І цвинтар той, де над гробками високе небо тишу тче, і ті хрести із рушниками, як у сватів – через плече* [8]); «станом» (*Стояло небо, дивне і сумне* [4, с.42]; *Отут я стою під замисленим небом* [6, с.42]; *У тихе небо струментить тепло* [6, с.113]); «кольором» (*Над хаткою небо. А знов голубе* [6, с.59]). Інколи до лексеми *небо* додається епітет *сьоме*, вказана синтагма вживається на позначення щастя (*Усьоме небо вийдемо з гущавин* [6, с.180]).

Вживання лексеми *небо* з різноманітними епітетами засвідчене і в загальномовній практиці, зокрема у «Словнику епітетів української мови», де подано характеристики неба за розміром, кольором, станом психологічного сприйняття та інші [1, с.218-223].

Лексема *небо* як вербалізатор відповідного концепту виявляється в різних художніх засобах. Серед них метафори (*неба очі голубі, гойдалось небо і пливло, шатро небес, кидає небо*), епітети (*голубе, осіннє, вічне, бездонне, замислене, сумне, кольору досад*), порівняння (*Як хмари в небі, купчилась війна* [8]) фраземи (*тримати небо, підносити до неба*) та ін.: *Зробити щось, лишити по собі, а ми, нічого, – пройдемо, як тіні, щоб тільки неба очі голубі цю землю завжди бачили в цвітінні* [6, с.137]; *Полудрабок здригався під рукою, гойдалось небо і пливло, пливло...* [6, с.380]; *Отут я стою під замисленим небом на чорних вітрах світових веремій, і в сутичці вічній святого з ганебним світлішає розум зацькований мій* [6, с.62]; *Вже дожились – забули колір неба, воно буває кольору досад* [6, с.68].

Отже, розглянувши особливості мовної об'єктивації концепту «небо» у творчості Ліни Василівни Костенко, можна зробити висновок, що він є семантично і когнітивно багатогранним. У структурі цього концепту реалізуються різні семантичні компоненти, які частіше супроводжують позитивні конотації. Концепт «небо» у досліджених текстах акумулював смисли, засвідчені в українській етнокультурі, загальномовній практиці концептуалізації відповідного поняття та в авторському світобаченні. Подібні дослідження відкривають перспективи для подальшого вивчення різноманітних концептів в індивідуально-авторських картинах світу українських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бирик С. П., Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О. Словник епітетів української мови / [за ред. Л. О. Пустовіт]. – К.: Довіра, 1998. – 432 с.
2. Брюховецький В. С. Ліна Костенко: нарис творчості / В. С. Брюховецький. – К.: Дніпро, 1990. – 262 с. – (Літ. портрет).
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII – XVIII ст.: монографія / Т. П. Вільчинська. – Тернопіль: Джура, 2008. – 424 с.
5. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
6. Костенко Л. В. Вибране / Л. В. Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
7. Попова З. Д. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку / З. Д. Попова, И. А. Стернин // Антология концептов. – М.: Гнозис, 2007. – С. 3 -44.
8. http://kostenko.electron.com.ua/menu3_3_2.html

Лахманюк А.

Науковий керівник – доц. Патуша І. В.

МІКРОСЮЖЕТ ЯК СТРУКТУРНА ОДИНИЦЯ РОМАНУ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

Часто у творчості того чи іншого письменника ми помічаємо наскрізні мотиви, що повторюються, викликаючи в пам'яті читача все те, що з ним було пов'язано. Ці повторювані мотиви ми називаємо лейтмотивами або мікросюжетами. Лейтмотив може характеризувати спрямованість творчості письменника і навіть цілої літературної течії. У літературознавчому словнику знаходимо таке тлумачення: «Лейтмотив – конкретний образ, головна тема чи ідея,

визначальна інтонація, що пронизує твір або творчість митця, ненастанно згадувана художня деталь, ключова для розкриття задуму митця» [2, с. 387].

Неможливо не звернути уваги на сучасний роман Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». Адже тут автор порушила чимало актуальних тем, які можна виділити в окремі мікросюжети (лейтмотиви), частота повторень яких водночас забезпечує драматичну напругу і слугує віддзеркаленням епохи від кінця 1999-го з його напруженим очікуванням зміни тисячоліть до помаранчевої зими 2004-го, а саме:

- справа Георгія Гонгадзе;
- Чорнобиль;
- проблеми України та українців;
- політика (вибори, Помаранчева революція, Майдан, головні політики);
- світові катаклізми;
- сім'я головного героя.

Важливе місце оповідач-персонаж приділяє подіям навколо вбивства Гонгадзе. У творі про це згадується тридцять два рази, при чому кожне окреме згадування займає щонайменше півсторінки. Помічаємо, що ця історія фігурує в роману тоді, коли:

коли в нашого «програмера» депресія і він не може справитися з сімейними проблемами («Тіло без голови лежить у морзі, листівка з головою під склом в аптеці, і невідомо, чи це голова від того тіла, чи те тіло не від цієї голови» [1, с. 27]);

коли головний герой не витримує нагнітання світових подій, які його вражають («Справа Гонгадзе заведена в глухий кут» [1, с. 253];

коли «самашедшого» не залишає в спокої політика нашої держави («Рештки «тарашанського тіла» так і лежать у морзі на вулиці Оранжевої, – ось уже п'ятий рік»).

Деякі критики вважають, що роздуми над «тілом Гонгадзе» у романі фактично перетворюються на символ: по-перше – надламу притомності суспільства, а по-друге – Дамоклового меча як над винними, так і тими, хто «гонгадзегейт» перетворює і сприймає у вигляді своєрідного серіалу [3].

Отже, тіло Гонгадзе у творі – індикатор моральної хворобливості суспільства, занепад моральних якостей країни.

Наступний лейтмотив – Чорнобиль, який символізує смертельно уражене тіло країни; оповідач прагне його хоч якось відновити, жаль, що тільки словами: «До закриття Чорнобильської атомної п'ять днів... Готується грандіозне шоу «Світ без Чорнобиля» [1, с. 19]; «Бо де ж іще на планеті є така чорнобильська зона, що там, де й не зона, все одно зона?» [1, с. 212].

Особливо хвилює програміста доля України: «Хто сказав, що українці селянська нація?.. Україна – це супер. Україна – це ексклюзив» [1, с. 121]. Мабуть, це найголовніше, над чим він міркує, оскільки дуже часто у тексті акцентується увага. Це і є наступним мікросюжетом.

Уважно і засмучено головний герой виписує проблеми України: політичне зрадянство («...як це можна було за такий короткий час довести Україну до такого стану?! Так її одурити, так обікрати, збити з магістрального шляху, загребти під себе ресурси, прибрати до рук пресу, радіо й телебачення і фактично дати нашій історії зворотний хід?» [1, с. 119]), хронічні поразки («Для чого їй, цікаво, була Незалежність? Щоб потрапити у нову залежність, вже не лише від чужих падлюк, а й від своїх власних негідників?! Щоб дивитися безпорадно, як її продають, розкрадають, компрометують в очах світу?» [1, с. 128]), занепад культури («Коли починається смерть культури, настає культура смерті» [1, с. 44]), мови («Любимо свою Україну, яка ще не вмерла, боремося за свою мову, яка вже вмирає» [1, с. 107]).

«Ми можемо втратити Україну. Ми вже фактично її втрачаємо», [1, с. 193] – міркує безіменний герой Ліни Костенко. Чому комп'ютерний програміст так вболіває за свою державу, говорить, що радянський лад був кращий? Здається, тут проривається голос самої Ліни Костенко. Герой, якому вона доручила нести у світ багато гірких, вистражданих душею істин про деградацію України, хоче лише одного: не відбирайте в мене мою Україну, якщо вже я народився саме на цій землі! Це патріотичний лейтмотив, яким авторка через простого комп'ютерника хотіла донести до українців найважливіше – віру с себе, в свої сили, в те, що можна полюбити рідну країну та зробити хоч щось для її кращого майбутнього, тільки потрібно

щире бажання. Герой-оповідач не був би «українським самашедшим», якби не мислив у такому напрямку.

Торкається «самашедший» і політики, хоча не просто торкається, а чітко описує, як відбуваються в Україні вибори, характеризує головних представників держави та розповідає, до чого призвела Помаранчева революція.

Так правдиво про вибори ще ніхто не писав: «Знову насуваються вибори. У нас же вибори починаються задовго до виборів. Заздалегідь готують електоральне поле, засівають його гречкою і обіцянками. Усувають конкурентів. Піаряться. Від компроматів тхне, як від розлюченого тхора» [1, с. 56]. «Чи знаєте ви, що таке українські вибори? Ні, ви не знаєте, що таке українські вибори. Виборам підпорядковане все. Час, ресурси, закони, совість, переконання» [1, с. 373].

Політиків випишує оповідач за методикою сучасного мистецтва, не називаючи поіменно:

1. Тодішній президент (Л. Кучма).
2. Нетиповий Прем'єр-міністр (В. Ющенко).
3. Провладний кандидат (В. Янукович).
4. Леді Ю (Ю. Тимошенко).

Говорячи про політиків, оповідач дискутує в основному з дружиною та Левом, інвертованим на пустелю. Президент Кучма виписаний найповніше, бо більшість подій, відтворених у романі, пов'язані з цією постаттю, адже вони мали місце в період його президентства – і наступ на демократію, і поглиблення соціального розчарування, і створення умов для утвердження олігархів, і намагання нейтралізувати «Леді Ю», і «касетний скандал» («таращанське тіло без голови»), і відхід від національної ідеї та ін.

Захоплюється оповідач «нетиповим Прем'єром», покладає на нього свої надії, і коли того усунули з посади («... нашого нетипового Прем'єра таки з'їли» [1, с. 123]), то оповідач заявляє, що з експрем'єра був би добрий Гарант. Але його дружина не поділяє такої думки і називає політика Маніловим: «Манілов він, ось хто» [1, с. 235]...

По-різному сприймається і Провладний кандидат, спочатку як Прем'єр, а потім як кандидат на пост президента. Цікавим у творі є такий фрагмент: «Провладний кандидат теж їздить, але його спіткала невдача. В одному з університетських міст 17-річний студент шпурнув у нього яйце, але, на відміну від Клінтона і Шварценегера, він знепритомнів і його забрала швидка у колаптоїдному стані... В подібних випадках леді Ю мізничком струшує шкаралушу й виступає далі. А тут могутньої статури мужчина падає, скошений курячим яйцем» [1, с. 369]... Ось таким сприймає оповідач провладного кандидата під час президентських виборів 2004 року, якому тоді не вдалося стати президентом, але через 5 років він ним таки став, як сам заявив, «діждався своєї черги».

Серед усіх політиків автор підтримує Леді Ю, вона симпатизує дружині головного героя. «Зараз обливають віце-прем'єр-міністра. Це у нас молода гарна жінка, «газова принцеса» леді Ю. Щойно вона взялася за цю нежіночу справу, паливно-енергетичний комплекс, зробила перші рішучі кроки, як одразу ж її почали викликати в прокуратуру... Чого з неї роблять «Соньку золотую ручку» вже аж тепер? Чи не тому, що вона завжди в опозиції, хоч і при владі, а все одно в опозиції, і в протестних акціях завжди у перших рядах» [1, с. 56].

Важливе місце в романі відіграє Майдан, на який вийшли люди. Він став індикатором для українського суспільства, який ще не втратив національної самоідентифікації: «Тут впізнаєш свою долю, і вона впізнає тебе» [1, с. 400]. На Майдан сходяться всі персонажі роману – герой і його дружина, їх син з другом Борькою, товариш Лев, що виявився «інвертованим на свободу», прикутий до візка батько-шістдесятник з другою дружиною, її заглиблений у віртуальний світ Тінейджер. При чому саме молодь дає надію на те, що це протистояння не марне: «Ось вони й вирости – перше покоління нашої Незалежності... Прийшло покоління Помаранчевої революції. І вже аж ці переможуть» [1, с. 407]. Ліна Костенко надає Майдану символічного, сакрального значення: «...це віче, це давня наша традиція – сюди можуть прийти всі, крім тих, що за гроші, і кожен висловити свою думку, і спільно вирішувати свої проблеми» [1, с. 404].

Найбільш правдивим лейтмотивом є факти чотирирічної вітчизняної та світової історії: всі ці вбивства, катастрофи, вибухи, нещасні випадки («У Македонії як стріляли, так і стріляють... Схили повзуть, будівля провалюються... В Ізраїлі на порозі дискотеки підірвав

себе 22-річний палестинець» [1, с. 149]; «Сьогодні чув повідомлення, що до Землі летить астероїд» [1, с. 222])... Герой розгублений перед таким навалом інформації. Він не знає, як дати раду нескінченним повідомленням, губиться і нервується серед них. Автору не байдуже і тому вона вустами героя закликає: «Люди! Давайте зупинимось і візьмемо новий старт. Бо при таких забігах фініш буде фатальний» [1, с. 149]. Але, здається, ніхто не чує, «людство впевнено йде до своєї катастрофи».

Все разом складає характерну українську матрицю, світ якої населений її жертвами. Він такий узвичаєний, що літераторові залишається хіба виставляти за рангом і позиціонувати його елементи. Мікросюжети тісно пов'язані між собою. Своєю впорядкованою повторюваністю вони вибудовують справжню авторську стратегію. Адже видно, що автор створює такого оповідача, який йому більш підходить для здійснення ідейного задуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Костенко Ліна. Записки українського самашедшого. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т.Гром'яка, Ю.І.Коваліва, В.І.Теремка. – К.: Академія, 2007. – 752 с.
3. <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2011/03/02/115420.html>.

Муц С.

Науковий керівник – асист. Сеньовська Н. Л.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ

*Шкільне патріотичне виховання-
це загартування душі й тіла
для можливих грізних випробовувань.
В.Сухомлинський*

Одним із найістотніших показників світогляду та моральності людини є патріотизм. Це могутнє джерело, яке животочить гордістю за матеріальні і духовні досягнення свого народу, Батьківщини і впливається у глибинне бажання зберегти культурне надбання та славетну історію прадідівської землі.

«Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності та утвердження себе як гідного і незалежного громадянина є надзвичайно актуальним питанням. Патріотизм на даний час – нагальна потреба і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні місце в цивілізованому світі; і особистості, яка своєю діяльністю любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток людини, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювався на моральній основі» [3, ст.23].

Психолого-педагогічні аспекти патріотичного виховання досліджували Б. Ананьєв, І. Бех, П. Блонський, Г. Ващенко, І. Гальперін, О. Духнович, Г. Костюк, В. Сухомлинський, К. Ушинський, П. Якобсон та інші вчені.

Мета статті – характеризувати специфіку патріотичного виховання школярів на уроках української мови та літератури.

Уроки української мови та літератури – прекрасне підґрунтя для здійснення патріотичного виховання. Недаремно В. Сухомлинський зазначав: «В руках педагога слово є могутнім виховним засобом, яке здатне піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити її патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в її серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків» [4, ст.2].

У навчальному процесі вчитель шукає шляхи і засоби глибокого засвоєння програмового матеріалу та формування в учнів високої національної свідомості, акцентує увагу на краєзнавчому матеріалі як складової національного виховання школярів. Відомо, що патріотизм починається з любові до батьківської хати, до колискової, яку співала мама, до сім'ї, родини, до рідної мови і народної пісні. Саме це формує поняття «малої батьківщини». І тільки